

2. Вимоги до навчальних досягнень учнів з географії в основній школі мають бути уточнені й доповнені з урахуванням сучасних тенденцій розвитку освіти;

3. У підручниках й посібниках з географії для 6-8 класів бажано започаткувати мотиваційні рубрики, що спонукатимуть учнів до засвоєння базових знань та формування необхідних умінь і навичок за новими навчальними програмами;

4. У фахових виданнях особливу увагу слід звернути на методичні рекомендації та поради для вчителів щодо реалізації мети і завдань оновлених курсів географії у 6-8 класах у процесі формування навчальних досягнень школярів.

За результатами дослідження проблеми за участю автора було реалізовано ідею визначення цільових аспектів географічної освіти у 6-8 класах у наступних навчальних виданнях: підручнику з географії для 7-го класу, у мотиваційні блоки до розділів і тем якого включено рубрики для учнів “Ви ознайомитеся”, “Ви навчитесь” [1]; практикумах з географії для учнів 6-8 класів [3; 4; 5]; методичному посібнику для вчителів з рекомендаціями щодо організації та проведення програмних практичних робіт з географії [6]. Водночас, окреслена у статті проблема потребує подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Географія материків і океанів: Підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / С.Г.Кобернік, Р.Р. Коваленко. – К.: Навч. книга, 2007. – 272с.
2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Освіта України (спецвипуск). – 2004. – № 5. – С. 1-13.
3. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Надтока О.Ф. Практикум з курсу “Загальна географія” 6 клас. – Кам’янець-Подільський: Абетка, 2008. – 64 с.
4. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р. Практикум з курсу “Географія материків і океанів” 7 клас. – Кам’янець-Подільський: Абетка, 2008. – 64 с.
5. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р. Практикум з курсу “Фізична географія України”. 8 клас. – Кам’янець-Подільський: Абетка, 2008. – 64 с.
6. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р. Програмні практичні роботи з географії у 6-10 класах: Методичні рекомендації до організації та проведення. – Кам’янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2008. – 84 с.
7. Програми для середньої загальноосвітньої школи: Географія 5-10 кл. – К.: Шкільний світ, 2001. – 222 с.
8. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Географія. Економіка 6-11кл. – К.: Перун, 2005, 2006. – С. 3-46.
9. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах / Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Скуратович О.Я. / За ред. С.Г. Коберніка. – К.: Навчальна книга, 2005. – 319 с.
10. Методичні рекомендації щодо вивчення географії у 2006/07 навчальному році // Географія та основи економіки в школі, 2006. – № 5.– С. 2-6.
11. Методичні рекомендації до вивчення географії у 2007/08 навчальному році // Географія та основи економіки в школі, 2007. – № 6.– С. 2-6.

УДК 37.03

А.Ф. Курінна

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ РИТОРИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ

У статті розглянуто процес риторизації мовної освіти в контексті формування комунікативної компетенції школярів, наведено фрагменти авторської програми з риторики для учнів 8 – 11 класів.

The article focuses on process of rhetorization of language training in context of pupil's communicative competence, it contains fragment of author's programme of rhetoric for 8 – 11 formers.

Головна мета мовної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах – формування в учнів комунікативної компетенції, базою для якої є комунікативні вміння, сформовані на основі мовленнєвих умінь і навичок.

Сучасна методична наука рекомендує весь процес навчання учнів мови спрямовувати на формування в школярів мовленнєвих умінь і навичок, вироблення комунікативної компетенції шляхом активного залучення учнів до вирішення мовленнєво-мисленнєвих завдань.

У сучасній школі традиційні дисципліни філологічного напрямку не в змозі об'єктивно забезпечити таку мовленнєву підготовку випускників шкіл, що озброїла б їх знаннями й навичками активного мовленнєвого впливу, знайомила хоча б з основними правилами мовленнєвої діяльності різних видів. Учні зазнають труднощів в оформленні усного вимовлення через складність операцій, які виконуються мовцем одночасно: добір лексичного варіанта мови; вибір стилю мовлення; граматичне конструювання висловлювання; правильна вимова звуків та їх поєднання; логіко-композиційне конструювання тексту; врахування реакції слухачів на мовлення.

Ці аспекти враховані при створенні програми з української та російської мов, але щоб займатися ними не тільки на уроці зв'язного мовлення, а й на аспектичних уроках, необхідні відповідні психолого-педагогічні умови, новий комунікативно орієнтований підхід до уроку.

Доцільний вихід із ситуації, що склалася в шкільній мовній освіті, – звернення до риторики, відродженої навчальної дисципліни, побудованої на засадах комунікативно орієнтованого підходу до уроку і покликаної формувати компетентного носія мовлення.

Таким чином, актуальність теми статті зумовлена соціальною значущістю мовленнєво-мисленнєвої, комунікативної культури випускників школи в різних сферах суспільного життя; недостатньою розробленістю проблеми формування комунікативної компетенції у теоретичних і практичних аспектах; необхідністю введення курсу риторики не тільки в дидактику шкіл нового типу, середніх та вищих навчальних закладів, але й у дидактику загальноосвітніх шкіл.

Аналіз психолого-педагогічної літератури підтверджує важливість проблеми формування комунікативної компетенції. У роботах українських і російських психологів Ю.Азарова, А.Бодальова, Л.Виготського, П.Гальперіна, К.Гуревич, В.Капінос, А.Леонтьєва, І.Лернера, А.Лурія, А.Люблінської, А.Маркової, Т.Мальковської, А.Петровського, С.Рубінштейна, А.Хараш та ін. виявляється стійкий інтерес до семантичної проблематики і перегляду уявлення, що йде ще від Ф. де Соссюра, про текст як абстрактний об'єкт, відірваний від умов творення мовлення і діяльності. Психолого-педагогічна література останніх років, спираючись на теорію мовленнєвої діяльності, психологію мовлення, психолінгвістику, соціолінгвістику, на теорію тексту, на теорію комунікації, теорію масової інформації, семіотику, стилістику, вказує на гостру необхідність психолінгвістичного аналізу процесів породження вислову та мовленнєвих здібностей, що є базою для формування комунікативної компетенції.

Стимулювання мовленнєвої діяльності дитини відбувається в процесі безпосереднього спілкування в різних життєвих умовах і загострюється ситуацією спілкування з ровесниками і вчителями в класі. Яким чином можна зробити це спілкування комунікативно виправданим, що відповідає вимогам конструктивного діалогу? Лише системно. І такою системою повинні стати уроки риторики.

Отже, мета статті – розглянути процес “риторизації” курсу мови, який передбачатиме впровадження інструментарію риторики в шкільну практику.

Останніми роками до риторики проявляється неабиякий інтерес. Риторичку розглядають з найрізноманітніших позицій: історико-теоретичного вивчення, філософського

осмислення (зокрема в новій для неї якості неориторичі або “теорії аргументування”), психолінгвістичного і психологічного обґрунтування її комунікативного навантаження.

В.Іваненко в статті “Риторика: теорія і практика доцільного мовлення”, визначаючи місце риторичі в освітньому процесі, наполягає на тому, що “...риторика в сучасних умовах – це не тільки наука про красномовство, але й наука про мовну доцільність, усвідомлену і коректну, тактовну, чемну в повсякденній розумовій мовній діяльності” [1: 59].

Вслід за попереднім автором, І.Іпатова в доповіді “Нериторичні питання риторичі” на Конгресі міжнародної асоціації викладачів російської мови і літератури “Російське слово в світовій культурі” (Санкт-Петербург, 2003 р.) настоює на поверненні ораторському мистецтву статусу інтегрованої гуманітарної дисципліни, яка має сьогодні звернутися до своєї суспільної природи, що йде ще з часів античності. Саме риторичі, “княгині мистецтв”, яка у давньому світі входила до “семи вільних наук”, запропоновано направити арсенал своїх засобів на виховання етичних засад сучасної особистості. І. Іпатова вважає, що “...для здійснення такого соціального замовлення потрібна повноцінна риторична освіта, що має на увазі проникнення людини у всі сфери культури і стратегічно націлена на створення гармонійної особистості – особистості, здатної мовними діями удосконалювати суспільство” [2: 45].

Професор-ритор Г.Сагач, подвижник відродження школи українського красномовства, звертаючи увагу на нині існуючий “дефіцит мисленнево-мовленневої, комунікативної культури випускника” [3: 66], наполягає на формуванні риторичної особистості, що володіє комунікативною компетентністю, тобто готовністю одержувати необхідну інформацію, переконувати в правоті своїх думок, впливати на прийняття рішень, відстоювати свої позиції на основі толерантного відношення до цінностей та інтересів інших людей [3]. Сьогодні слід обрати такий шлях розвитку мовної освіти, який забезпечить фундаментальність і справжню науково-методичну обґрунтованість формування креативної особистості, яка оволодіє риторичними знаннями, навичками і вміннями з метою адаптації до нових соціально-економічних, політичних умов, повністю реалізує свої творчі можливості в умовах конкуренції та нестабільності.

Інтегровані курси риторичі, красномовства, ораторського мистецтва, еристики в школах нового типу та вузах України в поєднанні з інтерактивними формами навчання (ділові, рольові ігри тощо) сприятимуть виробленню комунікативної компетенції учнівської молоді.

Одним із безсумнівних і безперечних умов установки на “риторизацію” мовної освіти є наявність підручників і посібників з риторичі. На даний час їх чимало, але всі вони для вищої школи. Для риторичної освіти учнів середньої школи підручників дуже мало, що ускладнює процес впровадження курсу риторичі. Для появи шкільних підручників із риторичі повинна відбутися переорієнтація мовної освіти, яка передбачатиме не тільки зосвоєння учнями відомостей про мову, її систему й основні одиниці, а й озброєння школярів навичками активного мовленневого самовираження. На жаль, у програмах з української та російської мов 11-річної школи елементи риторичної дисципліни розглядаються фрагментарно протягом надто малого часу, аби можна було побудувати системну роботу, проте у програмі з української мови для 12-річної школи на вивчення риторичі відводиться весь 12 клас. З цього приводу В. Федоренко у статті “Розвиток риторичних здібностей старшокласників” зазначив: “Риторичний аспект мови повинен наповнити вже сьогоднішній урок...Такі уроки можуть проводитися з опертям на різні методичні моделі, головними вимогами до яких є: систематичний характер; охоплення всіх класів (від 5-го до 11-го); практична спрямованість” [4: 7].

Курс риторичі рекомендується вводити в програму 8-11 класів, коли основні відомості з мови учні вже засвоїли, саме в перехідному, підлітковому віці, за твердженням Л. Виготського, дитина приходить до мислення в поняттях, завершує третій ступень розвитку свого інтелекту. Матеріал курсу має подаватися поетапно, ускладнюючись

відповідно до вікових особливостей учнів, і сприяти оволодінню понятійним мисленням і мовленням.

Перший розділ програми: “Підготовчий курс” (8 клас) – поглиблюватиме знання учнів про функції усного мовлення, даватиме їм можливість вивчити основні якості комунікативного мовлення не тільки на рівні тексту (як у курсі української та російської мови), а й на рівні вживання.

Другий розділ програми: “Початковий курс” (9 клас) – передбачатиме оволодіння більш складними чинниками красномовства – технікою мовлення і виконавською майстерністю. Вправи з техніки мовлення розвиватимуть якість голосу, фонаційний подих, правильну дикцію. Вправи з виконавської майстерності допомагатимуть учням домогтися природності, розкнутості, виразності у процесі мовного спілкування і проголошення публічної промови.

Третій розділ програми: “Основний курс” (10-11 класи) – буде продовжувати навчання учнів ораторському мистецтву: знайомитиме їх з видами красномовства, розкриватиме механізм підготовки, побудови і проголошення промови (10 клас); узагальнюватиме знання всіх етапів мистецтва мовлення, навчатиме учнів володіти складовими ораторського мистецтва: оратор (виступаючий) і його психолого-особистісні якості; аудиторія (слухачі) та її особливості; взаємодія (контакти) виступаючого і слухачів (11 клас).

Викладання риторики – відповідальна і творча справа. Ритор – педагог сам повинен бути здатним написати, промовити, зімпровізувати те, чому він хоче навчити своїх учнів, відшукати в художній літературі, публіцистиці, грамзаписах зразки промов, які ілюструють навчальний матеріал з риторики. Він повинен одночасно володіти літературними і акторськими даними, бути широко освіченою і культурною людиною. Головне в підготовці педагога до занять – це прагнення до того, щоб лекції з риторики були прикладами яскравої і неординарної ораторської мови.

На підготовчому етапі впровадження риторики в шкільну практику вчитель знайомить учнів з ритуальними компонентами, що входять у структуру уроків риторики: психолого-мовні розминки, артикуляції гімнастики, скоромовки, вирішення мовленнєво-мисленнєвих ситуацій і ситуацій-проб, комунікативні тренінги; перевірка домашнього завдання з рецензуванням експертами або саморецензуванням; творча лабораторія учнів і вчителя: складання тренінгів, мовленнєво-мисленнєвих ситуацій, мнемонічних формулювань, фрагментів сценаріїв уроків риторики; виїзні завдання (вирішення мовленнєво мисленнєвих ситуацій за межами школи); підготовка до домашнього завдання: визначення рівня домашнього завдання, вибір творчої групи для виконання завдання, розподіл ролей і обов’язків у творчій групі; яскраві міні-виступи вчителя і учнів на довільну тему, конкурси (“Найвдаліша фраза уроку”, “Найцікавіша публічна промова уроку”, “Кращий експерт”, “Кращий ведучий суперечки” та ін.).

Гра-розминка як компонент кожного уроку риторики допомагає вчителю настроювати учнів на мовленнєво-мисленнєву діяльність. Учитель пропонує школярам під час гри-розминки “Асоціація” асоціативно уявити собі колір (блакитний, зелений, чорний, яскраво-червоний), словосполучення (гірські вершини, чистий струмінь, кислий лимон), квітку (троянда, бузок, жовтці, лілія, мак), запах (талої води, багаття, парного молока, морської хвилі). Після цього учнями складаються мовленнєві уявлення за поданою асоціацією.

Виконуючи пропоноване завдання, учні розвивають емоційно-мовленнєву уяву. Вони вчаться використовувати відпрацьовану лексику для передачі відчуттів: слухових і зорових; готуватися до самостійної комунікативної поведінки в заданому середовищі, з метою попередження психологічного дискомфорту, в якому можуть опинитися молоді люди, що не володіють стандартизованими формами спілкування; розширюють і збагачують свій активний словник, необхідний для змістовного повсякденного спілкування. Ігри-розминки узагальнюють і систематизують відомості з української та російської граматики, вивчені на

уроках мови, удосконалюють навички конструювання різноманітних словосполучень, речень і зв'язних текстів.

Різновидом активної моделі навчання на заняттях з риторики впродовж усього шкільного курсу є інтерактивні технології. Сутність інтерактивних методів полягає в тому, що навчання відбувається шляхом взаємодії усіх тих, хто навчається. Інтерактивні технології передбачають застосування методу моделювання реальних життєвих ситуацій, спрямованих на спільне розв'язання проблеми, а також рольових ігор. Серед інтерактивних технологій прийнятними для використання на заняттях курсу є робота учнів у парах, у малих групах, "уявний мікрофон", обговорення проблеми всією групою.

Висновок. Упровадження в процес вивчення мови риторичного інструментарію даватиме змогу цілеспрямовано формувати комунікативну компетенцію школярів, озброювати їх відомостями загальнорозвиткового характеру, допомагатиме учням опанувати себе, вивчати й розвивати в собі процеси самовдосконалення, самоактуалізації та самореалізації, тобто забезпечить реальне переорієнтування на риторичну особистість; відкриватиме вчителям широкий простір для творчості та виявлення мовником свого професійного потенціалу. Тому проблема риторизації мовної освіти в контексті формування комунікативної компетенції школярів потребує більш детального дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Иваненко В. К. Риторика: теория и практика целесообразной речи // Вісник Запорізького державного університету: Зб. наук. ст. Філологічні науки / Головний ред. В.В. Савін. – Запоріжжя: ЗДУ, 2004. – №4. – С.59-61.
2. Ипатова И. С. Нериторические вопросы риторики / Русское слово в мировой культуре. – Санкт-Петербург, 2003. – С. 35-45.
3. Сагач Г. М. Риторична особистість. Як її готувати у школі нового типу? / Барви творчості: Наук.-метод. зб. – К., 1995. – С. 65-79.
4. Федоренко В. Розвиток риторичних здібностей старшокласників // Шкільний світ / Упоряд. Г. Федяй. – К.: Шк. світ, 2007. – 128 с.

УДК 371.26

Т.В. Ладиченко

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ У СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглядаються питання змісту та методів викладання курсу "Всесвітня історія" у старшій школі задля оволодіння учнями певними ключовими і предметними компетенціями, адаптації молоді до реалій сьогодення.

In clause the questions of the contents and methods of teaching of a rate " a global history " at the senior school for possession by the schoolboys concrete key and subject compensation, adaptation of youth to real life are considered.

Національна стратегія навчання і виховання підростаючого покоління в Україні вимагає впровадження нової освітньої парадигми, метою якої є всебічна підготовка молодої людини до життя в багатовимірному, полікультурному, швидкоплинному, політично і соціально неврівноваженому світі, що все більше глобалізується. Україна є складовою цього процесу і не може відокремити своїх громадян від загальносвітових тенденцій. Тому одним із найважливіших завдань сучасної педагогіки є адаптація молоді до реалій сьогодення, розуміння нею свого місця в цьому бурхливому житті, соціалізація особистості різноманітними засобами, зокрема засобами історичних дисциплін.